

OP ZOEK NAAR DE OUDSTE NOG BESTAANDE GENTSE STEDELIJKE BASISSCHOOL

Mark Rummens

Na een zoektocht naar de oudste Gentse stedelijke basisscholen werd de bestaande literatuur aangevuld en gecorrigeerd met gegevens uit archieven en databanken. Dit liet toe de oudste nog bestaande school in die categorie te determineren. Een bestaande school kwam in aanmerking als ze ononderbroken bestaat sinds de oprichting, ongeacht of in de loop der jaren de locatie en/of het onderwijstype wijzigde, zolang het basisonderwijs betrof. Als instelling bleek De Feniks (1858) in de Brugsepoortwijk (Acasiastraat) de oudste school. Het langst op de zelfde locatie is Het Trappenhuis (1860) in de Machariuswijk. Het langst in hetzelfde gebouw bleef De Spiegel (1872) aan de Zwijnaardsesteenweg.

Inleiding

In 1828, nog in de tijd van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden, richtte het Gents stadsbestuur drie ‘armenscholen’ op. Dit wordt beschouwd als de start van het stedelijk onderwijs. Niet geheel terecht, want lang voordien waren er reeds stedelijke onderwijsinstellingen actief. Vooreerst de Academie, opgericht op particulier initiatief in 1751, werd de instelling in 1771 overgedragen aan de stad Gent (1). Zij had dat jaar de bescherming van keizerin Maria Theresia bekomen en werd voortaan ‘Koninglijke Academie van Teeken-, Schilder-, Beeldhouw- en Bouwkunst’ genoemd (2). Aldus mag gesteld worden dat in 2021 het stedelijk onderwijs exact 250 jaar oud is. Sinds 1995 maakt de Academie, als School of Arts, deel uit van de Hogeschool Gent en behoort niet meer tot het stedelijk net maar tot het Gemeenschapsonderwijs.

In 1797 ging in de voormalige abdij van Baudelo de ‘Ecole centrale’ van start, weliswaar beslist door de centrale overheid, maar altijd gefinancierd en later ook bestuurd door de stad Gent. Na een aantal wijzigingen (zo werd de naam vanaf 1832 Atheneum), werd deze stedelijke instelling in 1850 overgenomen door het rijksonderwijs (3).

Wat er ook van zij, in 1978 werd het 150-jarig bestaan van het stedelijk onderwijs uitgebreid gevierd, waar het in feite 150 jaar stedelijk basisonderwijs was. Het dat jaar gepubliceerd boek van Michel Steels *'Geschiedenis van het stedelijk onderwijs te Gent'* was, ondanks de algemene titel, door omstandigheden (4) beperkt tot 1914 en had hoofdzakelijk het basisonderwijs tot voorwerp. Drie jaar voordien was diezelfde Michel Steels, van 1953 tot 1971 inspecteur van het stedelijk basisonderwijs (5), de initiatiefnemer van een tentoonstelling bij het Willemsfonds. De catalogus droeg de meer accurate naam *'Het Stedelijk Lager Onderwijs te Gent in de negentiende eeuw'*. In die publicatie (6) is er een lijst opgenomen van 70 locaties waar stedelijke basisscholen gevestigd waren, dit in chronologische orde van 1828 tot 1914 (7).

Bij de opmaak van een bijdrage over de Victor Carpentierschool op Meulestede (8), hebben we deze lijst geconsulteerd om na te gaan wat de rangorde is van deze school in de tijdsbalk van het stedelijk net (9). Dit vormde de aanleiding tot het hier beschreven onderzoek.

Kanteljaren 1853 en 1858

Het eerste merkpunt was het jaar 1853, omdat Steels aangeeft dat in dat jaar de particuliere school te Meulestede door de stad werd aangenomen (10). Vandaar onze aanvankelijke veronderstelling dat de Carpentierschool als stedelijke instelling gestart is in 1853 (zoals hierna zal blijken is dat niet zo). De lijst somt zeven scholen op opgericht vóór 1853, met aanvankelijke locatie – voor het gemak gebruiken we telkens de actuele straatnamen – aan de Houtbriel, Abeelstraat en Hoogstraat (alle in 1828), Korenmarkt (1831), Koophandelsplein (1833), Barrestraat (1838) en Prinsenhof (1843). Die zijn alle, meestal na veelvuldig verplaatst te zijn, vóór 1980 opgeheven (11).

Het jaar 1853 was inderdaad een van die kanteljaren in de geschiedenis van het stedelijk onderwijs. Er werden toen twee scholen aangenomen én vier nieuwe scholen opgericht. De ene aangenomen school was op Sint-Pieters-Aalst. Die is pas in 1869 stadsschool geworden en kan niet als oudste gelden (12). In 1872 werd het nog bestaand schoolgebouw aan de Zwijnaardssesteenweg in gebruik genomen (13), thans stek van de Freinetschool De Spiegel. De andere was, zoals gezegd, Meulestede. De particuliere school werd aangenomen in 1853, maar nog in het eerste schooljaar, mei 1854, werd de aanneming ingetrokken en het schooltje opgeheven (14). In 1855 gingen opnieuw particuliere onderwijzers aan de slag (15). Er was dus een onderbreking vooraleer aldaar de stadsschool werd opgericht. Volgens Steels startte de stadsschool in 1863 (16), volgens archiefstukken echter opende de school op Meulestede

reeds in 1859 (17). Vermits deze school sindsdien ononderbroken bestaat, wordt het jaar 1859 het nieuwe referentiepunt.

We beginnen met de vier scholen die in 1853 werden opgericht. De eerste twee zijn een jongens- en een meisjesschool, beide in de Bevelandstraat, in 1953 samengevoegd, in 1970 verplaatst naar de Vorkstraat en niet lang daarna opgeheven. De derde, begonnen in de toenmalige Laurierstraat (straat verdwenen met de aanleg van de Jozef Plateaustraat) en geëindigd in de Sint-Pietersnieuwsstraat, werd in 1944 opgeheven. De vierde gestart in de Bonifantenstraat en in 1902 verplaatst naar het Klein Raamhof, werd vóór 1960 opgeheven. Het gebouw herbergt sinds 1990 de *School van Toen* (18). Geen van deze scholen komt dus in aanmerking.

Vier jaar later zijn we in 1858, opnieuw een kanteljaar, want er worden nog eens vier scholen opgericht, waaronder de eerste twee betalende scholen, beide voor meisjes (19). De eerste was aanvankelijk in de Gouvernmentstraat gevestigd en verhuisde in 35 jaar liefst vier maal om in 1893 uiteindelijk in de Voldersstraat te belanden, school die vanaf 1921 het Brauninstituut werd genoemd en in 1999 opgeheven. Het gebouw, ooit opgetrokken voor het eerste Gents Jezuitencollege, behoort sinds 1999 aan de UGent, faculteit recht en criminologie (20).

De andere betalende school was eerst in de Sleepstraat gevestigd en is niet te verwarren met de huidige school aldaar die pas in 1912 van start ging. Die verhuisde twee maal en werd dan in 1885 samen gevoegd met de vorige school. De derde en de vierde in 1858 opgerichte scholen waren kosteloze, een jongens- en een meisjesschool, die samen aan de Bevrijdingslaan (21) lagen, aan de zuidzijde tussen de kerk en de Reinaartstraat. In 1899 verhuisde de jongensschool en in 1904 de meisjesschool (22) naar twee aaneenpalende nieuwe gebouwen in de Acaciastraat. Toen vanaf 1955 het stedelijk onderwijs in fasen geheel gemengd werd (23), werd dit één school. Deze school bestaat nog, is nu Jenaplanschool De Feniks en is aldus de oudste.

Oudste stedelijke basisschool

Onze oorspronkelijke vraag was dus: waar situeert zich de Carpentierschool? Daarom moest ook het jaar 1859 nagegaan worden. In dat jaar startte nog één school: de jongensschool aan het Kramersplein. Die werd in het Interbellum gemengd (24) en is in 1972 opgeheven (25). Het gebouw is thans de stek van Liberas, het Liberaal Archief. De Carpentierschool (juni 1859) is aldus de tweede oudste. Anderhalf jaar later (december 1860) volgde de school aan de

Een van de twee toegangen tot de Jenaplanschool De Feniks, gebouwd in 1899-1904 in de Acaciastraat, zijstraat van de Phoenixstraat, naar ontwerp van Charles Van Rysselberghe (archief van De School van Toen vzw – foto Rudolf Roels, 2019)

Lucas Munichstraat, gekend als de *Zonder Naam niet Zonder Hart*. Dit is thans Freinetschool Het Trappenhuis, aldus de derde oudste.

Welke stedelijke basisschool is het langst op de zelfde locatie? Het zopas vermelde Trappenhuis is nooit verplaatst. Wel werd het oorspronkelijk schoolgebouw van 1860, uitgebreid in 1891, in 1980 gesloopt en in 1984 vervangen door het huidige (26). Het Laurentinstituut in de Onderstraat, vanaf 1887 na het overlijden van François Laurent zo genoemd, is van bij de start in 1865 eveneens op dezelfde plaats gebleven, zij het dat het oorspronkelijk gebouw grotendeels in 1903 door het huidige vervangen werd (27). Die school komt op de tweede plaats. De derde plaats is dan voor de Carpentierschool, want die is sinds 1871 op de zelfde locatie gevestigd (28). Na de brand van 1928 werd in 1936 het huidige gebouw in gebruik genomen (29) en bekwam toen de naam van toenmalig onderwijsschepen Victor Carpentier.

Tenslotte: welke stedelijke basisschool heeft het langst hetzelfde schoolgebouw in gebruik? Delen van zowel het Laurentinstituut aan de Onderstraat en van De Muze aan de Begijnhofdries (30) dateren reeds van de 16de en 17de eeuw (31), maar het oudste als school opgetrokken gebouw dat nog integraal dienst doet is dat van de Freinetschool De Spiegel op de Zwijnaardsesteenweg, daterend van 1872 (32).

Met dank aan Anneke Cocriamont (De School van Toen vzw)

Geraadpleegde archiefbronnen en databanken

Archief Stad Gent, modern archief, U29, U32 en OND5141.

Archief School van Toen, FC10678.

<https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten>

<https://stad.gent/nl/onderwijs-kinderopvang/scholen/overzicht-van-de-scholen-gent/stedelijke-basisscholen>

Literatuur

Bailleuil, B. (2000). *Wandelen in de St. Machariuswijk*, Stad Gent.

Bailleuil, B. (2002). *Wandelen in de wijk Muide-Meulestede*, Stad Gent.

Boschem, J. Viaene, P. (2001). '1751-2001. 250 jaar architecten van de academie Gent', Gent.

Cocriamont, A. (2014). *Kleim Raamhof. Biografie van een stadsschooltje*, Gent, 2014.

Debaenst, B. (2017). *Erfgoedprokkels: Faculteit Rechtsgeleerdheid Gent*, Gent, 2017.

De Bunderie, W. (1987). *100 jaar Laurent Instituut*, Gent, 1987.

De Weerd, D. (1995). Op de schoolbanken vanaf drie. De uitbouw van het stedelijk onderwijs; in Capiteyn, A. (red.). *Interbellum in Gent*, Gent.

Everaert, C. Fabré - Meeus, G. (1997). *'Liber Magistrorum 1797-1997 van Ecole centrale du département de l'Escaut tot Koninklijk Atheneum te Gent'*, Gent.

P.G. (1936). Ecole Victor Carpentier, à Gand. In: *Bâtir*, nr. 45 (augustus 1936).

Hoste, L. (1987). In memoriam Michel Steels 1913-1987. In: *Ghendtsche Tydinghen*, p. 118-119.

Hoste, L. (1991). Rooigem en de Brugsepoort – de scholen. In *Ghendtsche Tydinghen*, 1991, p. 42-46.

Rummens, M. (1992). *Honderd jaar Stedelijke Basisschool Désiré Van Monckhoven 1892-1992*, Gent, 1992, p. 82-84.

Steels, M. (1975). *Het Stedelijk Lager Onderwijs te Gent in de negentiende eeuw'*, Gent, 1975.

Steels, M. (1978). *Geschiedenis van het stedelijk onderwijs te Gent'*, Gent.

Steeman, J. (2021). J.P. Hofman (1838-1894) Gents stadsingenieur-architect In: *Ghendtsche Tydinghen*, p. 10-25.

Noten

1. Bosschem en Viaene (2001), p. 53.
2. Idem, p. 53.
3. Everaert en Fabré-Meeus (1997), p. 16-20.
4. Steels ontving de opdracht pas in 1975, zodat de tijd te kort was om het verhaal af te maken.
5. Hoste (1987), p. 118-119.
6. Steels (1975), p. 48, 50 en 52-54.
7. Exclusief de houten paviljoenen die tussen 1909 en 1914 op liefst 18 locaties als kindertuin werden geplaatst – Steels (1978), p. 320.
8. Gepland om gepubliceerd te worden in het Jaarboek 2021 van de heemkundige kring De Oost Oudburg.
9. In het schooljaar 2020-2021 telt het stedelijk onderwijsnet 45 basisscholen: 19 met klassikaal onderwijs, 16 Freinetscholen, 1 Dalton, 4 Jenaplan en 5 bijzonder onderwijs. Bron: website stad Gent.
10. De eerste onderwijswet (1842) voorzag dat iedere gemeente basisonderwijs moest aanbieden, maar niet per sé door een gemeenteschool. Bij gebrek aan voldoende eigen middelen kon een gemeente een bestaande vrije (in de praktijk katholieke) school aannemen. De gemeente werd geen inrichtende macht, maar moest wel de wedden betalen – Steels (1978), p. 65-66. Na de liberale verkiezingsoverwinning van 1878 werd nog dat jaar in de tweede onderwijswet aan de gemeenten de verplichting opgelegd zelf minstens één gemeenteschool te hebben – Steels (1978), p. 217-218. Nadat de katholieken in 1884 de macht heroverd hadden, werd die verplichting door de derde onderwijswet opgeheven – Steels (1978), p. 218-219. De stad Gent had in 1853 al tien eigen basisscholen, maar nam in 1853 in twee weinig bevolkte landelijke gebieden een bestaand schooltje over, waaronder Meulestede – Steels (1975), p. 50.

11. Steels (1975), p. 48.
12. Steels (1975), p. 54.
13. Steeman (2021), p. 15-16.
14. Archief Stad Gent U29.
15. Steels (1978), p. 87.
16. Steels (1975) p. 54.
17. Archief Gent U32 – zo ook vermeld door Baillieul (2002), p. 22.
18. Cocriamont (2012), p. 53. Het stadsbestuur heeft beslist het gebouw in 2022 te verkopen.
19. Vanaf 1854 waren er wel al betalende leerlingen in de meisjesschool ‘Institut Louise’ (Bevelandstraat) toegelaten – Steels (1978), p. 90-91.
20. Debaenst (2017), p. 6.
21. Tot 1918 Brugsesteenweg genoemd. Omdat de Belgische troepen op 11 november 1918 aldaar Gent binnen kwamen werd het deel van de Brugsesteenweg tussen de kerk en de Rooigemlaan tot Bevrijdingslaan hernoemd.
22. Hoste (1991), p. 43.
23. In 1955 waren 13 van de 41 stedelijke basisscholen gemengd – Rummens (1992), p. 83. Pas halfweg de jaren 1970 was de operatie ‘menging’ voltooid. Met name de school aan de Acaciastraat was een van de laatste. Dat schooljaar werden van de 39 basisscholen er nog 31 als gemengd vermeld, naast 5 jongensscholen en 3 voor meisjes – Archief Stad Gent, OND5141.
24. De Weerd (1995), p. 121.
25. Archief Sad Gent OND5141.
26. Baillieul (2000), p. 40-41.
27. De Bunderie (1987), p. 9.
28. Steeman (2021), p. 14-15.
29. *Bâtir* (1936), p. 821.
30. Aan de Begijnhofdries is er ononderbroken een school gevestigd sinds 1880. Zie Steels (1975), p. 52.
31. De rechtervleugel van het Laurentinustuit is het voormalig Huis van Schardou uit 1537 – De Bunderie (1987), p. 5 en *Onroerend Erfgoed* ID 8315; het gebouw van De Muze is het voormalig Huis van de Grootjuffer en de Infirmierie uit het laatste kwart van de 17e eeuw – *Onroerend Erfgoed* ID 94170
32. Steeman (2021), p. 15-16..